ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Съ-Председатели:

Доц. д-р Любка Илиева – Ръководител на катедра
„Икономика и управление на туризма“
Проф. д-р Марияна Божинова

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова

СЕКРЕТАРИАТ

Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

ISBN 978-954-23-2652-6

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „ПРОИЗВОДСТВЕН И ТЪРГОВСКИ БИЗНЕС”
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА”

ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

19 – 20 юни 2026 г.

10 ГОДИНИ

Катедра „Икономика и управление на туризма”

Академично издателство „Ценов” – Свищов
2026

Кръглата маса се посвещава на 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и 10-годишнината на катедра „Икономика и управление на туризма”.

Докладите в сборника са анонимно рецензирани от Редакционен съвет.

Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

© АИ „Ценов“, Свищов, 2026
ISBN 978-954-23-2652-6

СЪДЪРЖАНИЕ

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА“
Десетилетие на академично развитие, научни постижения и професионална реализация
Доц. д-р Любка Илиева 11

ПОЛИТИКИ, РЕГУЛАТОРНИ РАМКИ, ИКОНОМИКА И СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА В УСЛОВИЯТА НА ТРАНСФОРМАЦИИ

Предизвикателства пред туризма на България
Проф. д-р Стоян Петков Маринов 21

Публични политики за устойчиво управление на обекти на културното наследство
Проф. д-р Маргарита Богданова 31

Политики за развитие на устойчив културен туризъм
Проф. д.н. Таня Парушева 41

Предизвикателства пред туристически сезон 2026
Доц. д-р Красимира Янчева, ас. д-р Христина Сантана 48

Туризъм и геополитически въздействия – географски аспекти
Доц. д-р Тихомир Личев 63

Обществените поръчки в туризма – взаимодействие между знания, политики и устойчиви бизнес решения
Доц. д-р Галина Чиприянова, Красимир Парашкевов 75

Релацията „културен туризъм – културно наследство“
Доц. д-р Пенка Горанова 86

Професионалната счетоводна преценка в туристическите предприятия: между нормативното съответствие и управленската полезност на информацията
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова, студ. Василена Тодорова, студ. Димитър Димитров, студ. Евелина Радева, студ. Кристиан Иванов 94

Application of Lean Manufacturing Tools in Boxed Solutions for the Tourism Industry
Candidate of Pedagogical Sciences Protsenko Yulia Procenko
Lilya Idrisova, Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD 107

Политики за устойчив туризъм чрез проектно финансиране: Финансова ефективност на общинските инвестиции в инфраструктура
Ас. д-р Димчо Шопов 116

Кризата в Близкия изток – предизвикателства и възможности пред българския туризъм
Ас. д-р Тихомир Драганов.....128

Ролята на европейските програми за развитие на туристическия бизнес в България
Докторант Мария Павлова-Кондрова.....136

Териториална концентрация и регионални различия в развитието на балнео, СПА и уелнес туризма в България
Докторант Антоанета Христова.....144

Местното самоуправление като фактор за развитието на туризма
Докторант Ива Панайотова 156

Институционални и икономически ограничения при трансформацията на земеделски земи за нуждите на туристическата инфраструктура
Докторант Атанас Атанасов.....165

Потенциал за развитие на голф туризма в деветте туристически района на България
Докторант Незифе Бозова.....174

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ, ЗЕЛЕНА И КРЪГОВА ИКОНОМИКА, ГЕОПРОСТРАНСТВЕНИ АНАЛИЗИ И РЕСУРСЕН ПОТЕНЦИАЛ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ

From sustainable to regenerative tourism in the context of the blue economy
Доц. д-р Стефан Райчев 183

Синята икономика и устойчивият туризъм: възможности и предизвикателства
Доц. д-р Добринка Стоянова.....190

Съвременни измерения на социалноикономическата устойчивост в туризма
Доц. д-р Ваня Василева.....199

Развитие на районите през призмата на туризма
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков 207

Концептуализиране на геополитически сензитивни дестинации чрез спортен туризъм: по примера на Голанските възвишения
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева, докторант Уаел Муграби.....216

Изследване на нагласите към екологосъобразните решения в туризма
Гл. ас. д-р Павлин Павлов.....225

Храната като важен компонент на туристическото преживяване
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 236

Връзка между туристическите пътувания и динамиката на потребителските цени в България
Докторант Никола Николов 244

Климатолечението в структурата на здравния туризъм: историческо развитие, научни школи и концептуално моделиране
Докторант Ваня Андонова..... 256

Кандидатурата за Европейска столица на културата като фактор за развитие на целогодишен туризъм в Бургас
Докторант Иван Гаврилов 268

Място на кръговата икономика в туристическия сектор
Докторант Виктория Джамбазка..... 277

ИНОВАЦИИ, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ В ТУРИЗМА И УСЛУГИТЕ

Концептуална рамка за адаптация на туристическата система в условията на дигитална трансформация
Проф. д-р Велина Казанджиева, доц. д-р Георгина Луканова..... 287

Ролята на изкуствения интелект в развитието на смарт туризъм
Доц. д-р Елена Илиева, Павел Нончев 300

Бъдещето на туризма в епохата на преходи: между дигиталното и автентичното
Доц. д-р Любка Илиева..... 310

Приносът на цифровите иновационни мрежи към регионалното развитие
Доц. д-р Евелина Парашкевова..... 322

Детерминанти на онлайн пазаруването на туристически продукти в България
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 333

Влияние на дигиталната трансформация на туристическия пазар върху потребителското поведение
Доц. д-р Ваня Григорова..... 343

Иновационни възможности за развитие на туристическия бизнес – мрежови контекст
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 353

Иновациите в контекста на туроператорската дейност
Доц. д-р Любомира Тодорова 363

Бариери пред дигиталната трансформация в хотелиерството: организационни, технологични и поведенчески аспекти
Гл. ас. д-р Галина Илиева 371

Ролята на дигитализацията в транспортното обслужване на туристите: нови технологии и приложения
Гл. ас. д-р Никола Гайдаров 381

Иновативни бизнес модели в хотелиерството: комбинация между лайфстайл, устойчивост и дигитално присъствие
Гл. ас. д-р Мира Джендова 390

Бизнес планиране в туризма в условията на изкуствен интелект – нови модели и предизвикателства
Гл. ас. д-р Маргарита Мишева 400

Иновационен модел за развитие на културния туризъм
Ас. д-р Йоана Константинова 412

От дигитална автоматизация към екосистемно управление: трансформация на бизнес моделите в хотелиерството
Докторант Агнес Бачева 420

Ролята на социалните мрежи при избора на туристическа дестинация сред младите хора
Студ. Павел Антонов Павлов 430

БИЗНЕС МОДЕЛИ, ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО, ПАЗАРИ И БРАНДИНГ В ТУРИЗМА И СВЪРЗАНИТЕ ИНДУСТРИИ

Развитие на туристическата индустрия в контекста на съвременните предизвикателства
Проф. д-р Цанко Стефанов 439

Българската индустрия и технологичните предизвикателства
Доц. д-р Сергей Найденов, доц. д-р Добрин Ганчев 448

Креативно управление на туристическите преживявания като фактор за конкурентоспособност на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Кристина Шопова 456

Методът на критичната точка в туристическия сектор – възможност за ефективни решения
Гл. ас. д-р Росен Колев 464

За идеята на туризма в луксозната индустрия
Гл. ас. д-р Иво Велинов 474

Културният туризъм: между наследството, преживяването и мотивацията
Гл. ас. д-р Пламен Петров 482

Търговски аспекти на селския туризъм в България
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 490

The Authenticity Paradox in the Age of Generative AI: Exploring the Impact of Synthetic Visual Content on Tourism Destination Branding
Ас. д-р Стелиана Василева 494

Бранд мениджмънт и корпоративна култура в многонационални компании в сектора на бизнес услугите
Докторант Петьо Божинов 503

Въздействие на дигиталните технологии върху трансформацията на туристическите предприятия
Докторант Теодора Попова 512

ХОТЕЛИЕРСТВО, РЕСТОРАНТЬОРСТВО И ТУРИСТИЧЕСКА АГЕНТСКА ДЕЙНОСТ: МОДЕЛИ НА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Спортната анимация като фактор в туристическия бизнес
Доц. д-р Стела Касабова, ст. преп. д-р Радослав Николов 523

Счетоводната информация – важен фактор за успешно управление на предприятията в ресторантьорството
Доц. д-р Галя Стоянова Иванова-Кузманова 530

Управление и развитие на туроператорския бизнес – практически аспекти на облагането по ЗДДС и отражението върху рентабилността
Гл. ас. д-р Лиляна Бърдукова 538

Inventory Accounting in Tourism-Related SMES in Cameroon: Challenges for Cost Control and Sustainable Business Models
PhD student Tognang Kouaya Pretta Noella Rosevale 549

Предизвикателства и възможности пред развитието на голф туризма в България
Докторант Ангел Ангелов 557

Устойчивите практики на туристическите агенции в община Варна
Докторант Христина Петрова 566

Кетъринг обслужването като фактор за конкурентоспособността на туристическите събития
Докторант Цветелина Петрова 575

Директните плащания по Общата селскостопанска политика като инструмент за устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството
Докторант Снежана Парушева-Ламбева 584

ОБРАЗОВАНИЕ, ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ, ОРГАНИЗАЦИОННА КУЛТУРА, КРИЗИ И АДАПТИВНИ СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

Знанието и неговото управление в контекста на туризма
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Стела Маринова 599

В преход към приобщаване: туризмът като арена на промяна в условия на различие
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева 609

Музеите като неформална учебна среда
Доц. д-р Петя Иванова, докторант Цветелина Телбис 618

Влиянието на организационната култура върху иновационното представяне на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Надежда Стефанова 627

Practices for developing employer branding in Black Sea coastal tourism
Гл. ас. д-р Христина Филипова, хон. ас. Яна Донева 634

Свищов във впечатленията на посетителите на града (1878–1912)
Преп. д-р Емилия Вачева 643

Финансовата грамотност като фактор за устойчивост на туристическия сектор: структурни ограничения, рискови канали и инструменти за въздействие
Докторант Шенай Шемсиева Раимова 651

Re-thinking sport tourism through stronger physical education and local community engagement
PhD student Wael Mugrabi 665

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО В СТРУКТУРАТА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ, НАУЧНИ ШКОЛИ И КОНЦЕПТУАЛНО МОДЕЛИРАНЕ

Докторант Ваня Иванчева Стоева-Андонова[1]
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Резюме: Настоящото изследване разглежда климатолечението като специализирана форма на здравния туризъм чрез историко-теоретичен, терминологичен и концептуален анализ. Проследено е историческото развитие на климатотерапията – от античните представи за връзката между климат и здраве до съвременните модели на медицинска климатология, курортология и здравен туризъм. Анализирани са основните научни школи в областта на климатотерапията – германска, средиземноморска, руска и българска, като е изяснен техният принос за развитието на климатолечението като медицинска и туристическа практика.

Изследването акцентира върху постепенното трансформиране на климатолечението от емпирично приложение на природните фактори към научно обоснована система, интегрираща природно-климатични ресурси, медицинска интервенция и туристическа мобилност. Чрез терминологичен анализ са разграничени понятията „климатотерапия“, „климатопрофилактика“, „климатолечение“ и „климатолечебен туризъм“, което позволява по-прецизно концептуално позициониране на климатолечението в структурата на здравния туризъм.

Въз основа на извършения анализ е формулирано авторово определение на климатолечението и е предложен интегративен модел, представящ взаимодействието между природната среда, медицинската практика и туристическата инфраструктура. Изследването допринася за теоретичното изясняване на климатолечението като самостоятелна подсистема на здравния туризъм и създава аналитична основа за бъдещи научни и приложни изследвания в областта на медицинската климатология и специализираните форми на здравен туризъм.

Ключови думи: климатотерапия; климатолечение; климатичен здравен туризъм; медицинска климатология.

Въведение

Съвременният здравен туризъм се утвърждава като един от най-динамично развиващите се сегменти на туристическата индустрия, обединяващ различни форми на пътуване, насочени към лечение, профилактика, рехабилитация и поддържане на физическото и психическото благосъстояние. Наред с развитието на медицинския, балнео- и уелнес туризма, все по-голямо значение придобиват специализираните форми на туризъм, основани на използването на природни лечебни ресурси. В този контекст климатолечението постепенно се утвърждава като практика, при която

[1] vanya.andonova@abv.bg

природно-климатичните особености на дадена среда се използват целенасочено за подпомагане на възстановителните и адаптационните процеси в организма.

Актуалността на темата се определя както от нарастващия интерес към природосъобразни и неинвазивни методи за поддържане на здравето, така и от засилващото се значение на профилактиката, рехабилитацията и качеството на живот в съвременното общество. Същевременно развитието на здравния туризъм и конкуренцията между туристическите дестинации насочват вниманието към използването на специфични природно-климатични ресурси като фактор за специализация, устойчиво развитие и формиране на конкурентни туристически продукти.

Въпреки натрупаните изследвания в областта на медицинската климатология, курортологията и здравния туризъм, в научната литература все още липсва достатъчно ясно концептуално разграничение между понятията „климатотерапия“, „климатопрофилактика“, „климатолечение“ и „климатолечебен туризъм“. Често тези термини се използват като взаимозаменяеми, което създава теоретична неяснота и затруднява позиционирането на климатолечението в структурата на здравния туризъм. Освен това в редица изследвания климатолечението се разглежда или предимно като медицинска практика, или като част от уелнес индустрията, без да се отчита неговият интердисциплинарен характер.

Необходимостта от по-прецизно теоретично изясняване на климатолечението като специализирана форма на здравния туризъм поставя основата на настоящото изследване. Това предполага проследяване на историческото развитие на климатотерапията, анализ на основните научни школи, изясняване на терминологичните различия и разработване на концептуален модел, който да обедини медицинските, природно-ресурсните и туристическите аспекти на климатолечението.

Основната цел на изследването е да се изясни същността и мястото на климатолечението в структурата на здравния туризъм чрез разработване на авторова концептуална рамка. За постигането на тази цел са поставени следните задачи:

– да се проследи историческото развитие на климатотерапията и климатолечението;

– да се анализират основните научни школи в областта на медицинската климатология и курортологията;

– да се извърши терминологично разграничение между основните понятия, свързани с климатолечението;

– да се определи мястото на климатолечението в структурата на здравния туризъм;

– да се формулира авторово определение на климатолечението;

– да се разработи интегративен концептуален модел на климатолечението.

Методологията на изследването се основава на интердисциплинарен подход, съчетаващ исторически, сравнителен, терминологичен и концептуален анализ. Използвани са методите на историко-теоретичното изследване, сравнителния анализ на научни школи и системния подход при изграждането на интегративния модел. Теоретичната основа включва научни публикации в областта на медицинската климатология, курортологията, балнеологията и здравния туризъм, както и трудове на български и чуждестранни автори, свързани с развитието на климатолечението и здравно-туристическите системи.

1. Историческо развитие на климатотерапията

Историческото развитие на климатотерапията създава основата за формирането на различни научни концепции и медицински подходи към използването на климатичните фактори. Постепенно емпиричните практики се трансформират в систематизирани теории и научни школи, които поставят началото на съвременната медицинска климатология и климатолечение.

Климатотерапията възниква още в най-ранните етапи от развитието на медицинската наука, когато древните цивилизации започват да осъзнават зависимостта между природната среда и човешкото здраве. Още в антична Гърция се формира схващането, че климатът, качеството на въздуха, водата, сезонните промени и географските особености оказват съществено влияние върху физическото и психическото състояние на човека. Най-ярко това разбиране е представено в труда на Хипократ „За въздуха, водите и местностите“, в който се разглежда връзката между природните условия и възникването на различни заболявания. Според Хипократ различните климатични условия формират специфични особености както в здравословното състояние, така и в начина на живот на хората, което поставя основите на идеята за климатолечението като средство за профилактика и възстановяване (Hippocrates, 1923).

Както е представено на Фигура 1, историческото развитие на климатотерапията преминава през няколко последователни етапа, които отразяват еволюцията на медицинските познания и постепенното утвърждаване на природната среда като фактор с лечебно и профилактично значение. Началото на тези възгледи се поставя още в Античността (V–IV в. пр.н.е.), когато Хипократ формулира идеята за връзката между климата, географската среда и човешкото здраве. В труда „За въздуха, водите и местностите“ той подчертава, че климатичните особености, сезонността, качеството на въздуха и водата оказват пряко влияние върху физическото състояние и предразположеността към заболявания (Hippocrates, 1923). По този начин още в античността се поставят основите на разбирането, че природните фактори могат да бъдат използвани като средство за профилактика и възстановяване.

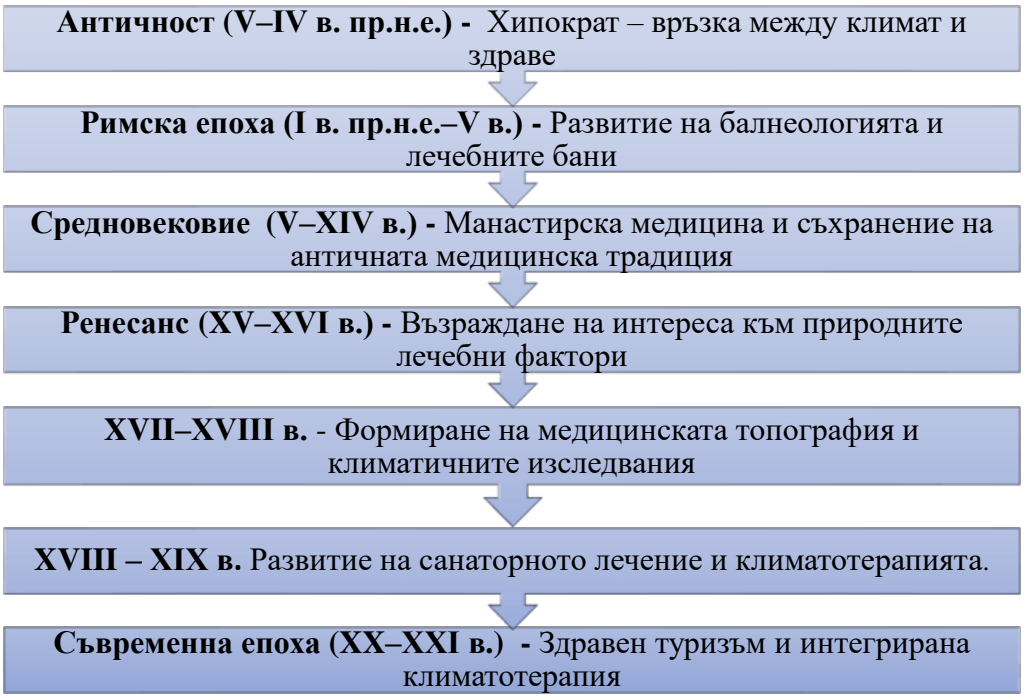

Фигура 1. Историческо развитие на климатотерапията. Източник: авторска разработка

Източник: авторова разработка

Античната медицина възприема природата като основен лечебен ресурс, а лечението чрез въздух, слънчева светлина, вода и движение се разглежда като част от баланса между човека и околната среда. В древногръцките лечебни центрове, особено около храмовете на Асклепий, терапевтичните практики включват престой в спокойна природна среда, разходки, физически упражнения и къпане в минерални извори. Така постепенно се формира концепцията за комплексното въздействие на природните фактори върху човешкия организъм и за ролята на климата като елемент от лечебния процес.

Тези идеи намират по-широко практическо приложение през Римската епоха (I в. пр.н.е.–V в.), когато се изграждат термални комплекси и обществени бани, превърнали се в центрове за лечение, възстановяване и социален живот. Както е показано на фигурата, именно тогава се формират първите организирани практики, свързани с балнеолечението и използването на минерални води и климатични фактори. Римските терми съчетават водолечение, физическа активност и почивка в благоприятна природна среда, което може да се разглежда като ранна форма на съвременния здравен туризъм (Kevan, 1993). В този период се утвърждава и разбирането, че определени климатични райони могат да подпомагат лечението на заболявания, особено на дихателната система и нервните разстройства.

Както се вижда от Фигура 1, през Средновековието (V–XIV в.) развитието на климатотерапията се забавя под влиянието на религиозните въз-

гледи и ограничения напредък на медицинската наука. Въпреки това традициите на античната медицина не изчезват напълно. Манастирите и лечебните центрове продължават да поддържат практики, свързани с използването на минерални извори, лечебни бани и природна среда, като по този начин съхраняват основни елементи на природолечението.

С настъпването на Ренесанса (XV–XVI в.) се наблюдава възраждане на интереса към античното медицинско наследство и природните лечебни фактори. Медицинската наука постепенно започва да се освобождава от средновековните догми, а климатът и околната среда отново се разглеждат като важни елементи за поддържане на здравето и профилактика на заболяванията. Това създава предпоставки за развитието на по-систематични климатични изследвания през XVII–XVIII век. Както е представено на фигурата, през този период се формира медицинската топография и се поставят основите на медицинската климатология. Лекарите започват целенасочено да анализират влиянието на температурата, влажността, надморската височина и качеството на въздуха върху човешкия организъм.

Особено значим е етапът през XVIII–XIX век, когато климатотерапията преминава от предимно емпирична практика към по-организирана и научно обоснована лечебна система. Индустриализацията, урбанизацията и влошаването на условията на живот в големите градове водят до увеличаване на заболяванията на дихателната система, хроничната преумора и нервните разстройства. Това поражда засилен интерес към лечебното въздействие на чистия въздух, слънчевата светлина и природната среда. В Германия, Швейцария и Австрия започват да се създават първите специализирани планински санаториуми, основани на лечението чрез високопланински климат, чист въздух и физическа активност. Планинската климатотерапия постепенно се утвърждава като организирана лечебна практика, при която престоят в определена природна среда се комбинира с режим на хранене, двигателна активност и медицинско наблюдение.

Паралелно с развитието на планинските лечебни курорти в крайбрежните райони на Южна Европа се развива и морската климатотерапия. Морският климат започва да се свързва с благоприятно въздействие върху дихателната система, нервната система и общия тонус на организма. Морският въздух, богат на минерални частици и йони, слънчевата радиация и морската вода се използват като комплексен лечебен фактор. Постепенно се формират първите морски курорти, които привличат както пациенти, така и представители на аристокрацията и заможните обществени слоеве, търсещи възстановяване и профилактика (De Luca et al., 2019). Именно през XIX век климатотерапията започва да се утвърждава като самостоятелно направление в медицината, а различни национални школи развиват изследвания върху въздействието на отделните климатични фактори върху човешкия организъм. Така се поставят основите на съвременната климатология и медицинската география.

Последният етап, представен на Фигура 1, обхваща съвременната епоха (XX–XXI в.), когато климатотерапията се интегрира в структурата на здравния, балнео- и уелнес туризма. Натрупаният през предходните исторически периоди опит допринася за превръщането на климатолечението в част от съвременните концепции за профилактика, рехабилитация и здравословен начин на живот. Днес природните климатични ресурси се разглеждат не само като средство за лечение, но и като стратегически ресурс за развитие на туристически дестинации, специализирани в здравен туризъм, уелнес и превантивна медицина.

Така климатотерапията преминава от предимно емпирична практика към по-организирана медицинска система. Именно този процес поставя основата за формирането на различните национални школи и за по-късното интегриране на климатолечението в структурата на здравния туризъм.

2. Основни научни школи в климатотерапията

През XIX и XX век климатотерапията се развива като самостоятелно направление в медицината и курортологията, а натрупаният практически опит постепенно се трансформира в научно обосновани модели за използване на климатичните фактори с лечебна и профилактична цел. В различните европейски държави се формират отделни научни школи, които развиват специфични подходи към климатолечението в зависимост от природните ресурси, медицинските традиции и социално-икономическите условия. Както е представено в Таблица 1, основните школи се различават по своя терапевтичен фокус, използваните природни ресурси и степента на интеграция с туристическата дейност.

Таблица 1
Сравнителни характеристики на основните научни школи в климатотерапията.

Школа	Основен фокус	Природен ресурс	Туристическа интеграция
Германска	клинична рехабилитация и медицинска стандартизация	планински и балнеоложки климат	средна
Средиземноморска	таласотерапия и климатореактивен модел	морски климат и морска среда	висока
Руска	адаптационен и физиологичен модел	Разнообразни климатични зони	ограничена
Българска	балнео-биоклиматология	планински и морски климат	развиваща се

Източник: авторова разработка

Най-ранно институционализиране на климатотерапията се наблюдава в германската школа, развила концепцията за *Kurortmedizin* (курортна медицина). В рамките на този модел климатът се разглежда като медицински ресурс, чието приложение трябва да бъде научно обосновано, дозирано и контролирано от специалисти (Gutenbrunner et al., 2010). Германската традиция поставя силен акцент върху санаторното лечение, клиничната рехабилитация и медицинското наблюдение, поради което туристическата интеграция в началните етапи остава сравнително ограничена. Основна роля имат планинските и балнеоложките райони, където се създават организирани курортни системи, съчетаващи климатотерапия, балнеолечение, физическа активност и специализиран режим на лечение.

Особено значение в германската школа придобива развитието на медицинската климатология, насочена към изследване на физиологичните ефекти на температурата, влажността, атмосферното налягане, слънчевата радиация и въздушния състав върху човешкия организъм. В резултат климатът започва да се разглежда не само като природна характеристика на дадена територия, а като терапевтичен фактор с конкретно медицинско приложение. Този модел оказва съществено влияние върху развитието на европейската курортология и върху формирането на съвременните рехабилитационни и санаторни системи.

Паралелно с германската традиция в Италия, Франция и Испания се формира средиземноморската школа, основана предимно върху морската климатотерапия и таласотерапията. За разлика от германския модел, тук акцентът се поставя върху лечебното въздействие на морската среда като съвкупност от климат, морска вода, слънчева радиация и морски аерозоли (De Luca et al., 2019). Морският климат се разглежда като благоприятен за заболявания на дихателната система, нервната система и състояния, свързани с физическо и психическо изтощение.

Средиземноморската школа се отличава и с по-тясната връзка между климатолечението, рекреацията и туризма. Морските курорти постепенно започват да изпълняват едновременно лечебни, възстановителни и туристически функции, което значително повишава степента на туристическа интеграция. Именно този модел поставя основите на съвременния здравен и уелнес туризъм, при който лечението и профилактиката се съчетават с почивка, рекреация и подобряване качеството на живот. По този начин климатотерапията постепенно излиза извън рамките на строго медицинската практика и започва да се възприема и като елемент от туристическото преживяване.

През XX век руската школа развива климатотерапията в рамките на по-широка система на курортологията и рехабилитационната медицина. Основният принос на този модел е т.нар. адаптационен подход, според който климатичната експозиция стимулира адаптационните и регулаторните механизми на организма и повишава неговата устойчивост към външни

въздействия (Lobanov et al., 2021). В тази концепция климатолечението не се разглежда само като средство за симптоматично въздействие, а като процес, който активира физиологичните резерви на организма.

Руската школа поставя особен акцент върху индивидуалната климатодозировка, продължителната адаптация и медицинския контрол. Използват се разнообразни климатични зони – морски, планински, степни и континентални райони, което разширява приложението на климатотерапията при различни заболявания и рехабилитационни програми. Въпреки добре развитата санаторна система, туристическата интеграция остава сравнително ограничена, тъй като климатолечението се развива предимно като част от държавно организирана система за профилактика и медицинска рехабилитация.

Под влияние както на европейската, така и на руската традиция, в България постепенно се формира собствена школа в областта на балнеобиоклиматологията. Благоприятното съчетание на морски, планински и минерални ресурси създава предпоставки за развитието на комплексен модел на климатолечение, който интегрира климатотерапията, балнеолечението и лечебния туризъм. Значителен принос за развитието на българската медицинска климатология имат трудовете на Иван Теодоров „Варна като климатическо лечебно място. Морелечение“ (1908), Иван Боров „Медицинска климатология“ (1961) и Стамат Стаматов „Балнео-биоклиматология и лечебен туризъм“ (1973). Техните изследвания поставят научните основи за оценка на климатичните ресурси и за използването им в развитието на курортната система в България.

Българската школа се характеризира с постепенно разширяване на връзката между климатолечението и туристическата дейност. Ако в началните етапи климатотерапията се разглежда предимно като лечебна практика, то впоследствие тя започва да се интегрира в структурата на здравния, балнео- и уелнес туризма. Това се обуславя както от богатия природоресурсен потенциал на страната, така и от нарастващото значение на профилактиката, рехабилитацията и рекреацията в съвременния туристически сектор.

Анализът на основните научни школи показва, че климатотерапията постепенно преминава от емпирично приложение на природните фактори към научно обоснована система, основана на медицински, физиологични и адаптационни принципи. Въпреки различията между отделните модели, всички школи разглеждат климата като активен терапевтичен фактор, който може да подпомага лечението, възстановяването и профилактиката на различни заболявания. Същевременно развитието на тези направления поставя основите за съвременната интеграция между климатолечението, рехабилитацията и здравния туризъм, при която природните ресурси се превръщат както в медицински, така и в туристически капитал.

Въз основа на извършения историко-теоретичен и терминологичен анализ може да бъде изведен **интегративен концептуален модел на**

климатолечението, основан на взаимодействието между три взаимосвързани компонента – природно-климатичния ресурс, медицинско-терапевтичната интервенция и туристическата мобилност. Тези елементи функционират не изолирано, а като части на единна система, в рамките на която се реализира терапевтичният и адаптационният ефект на климатолечението.

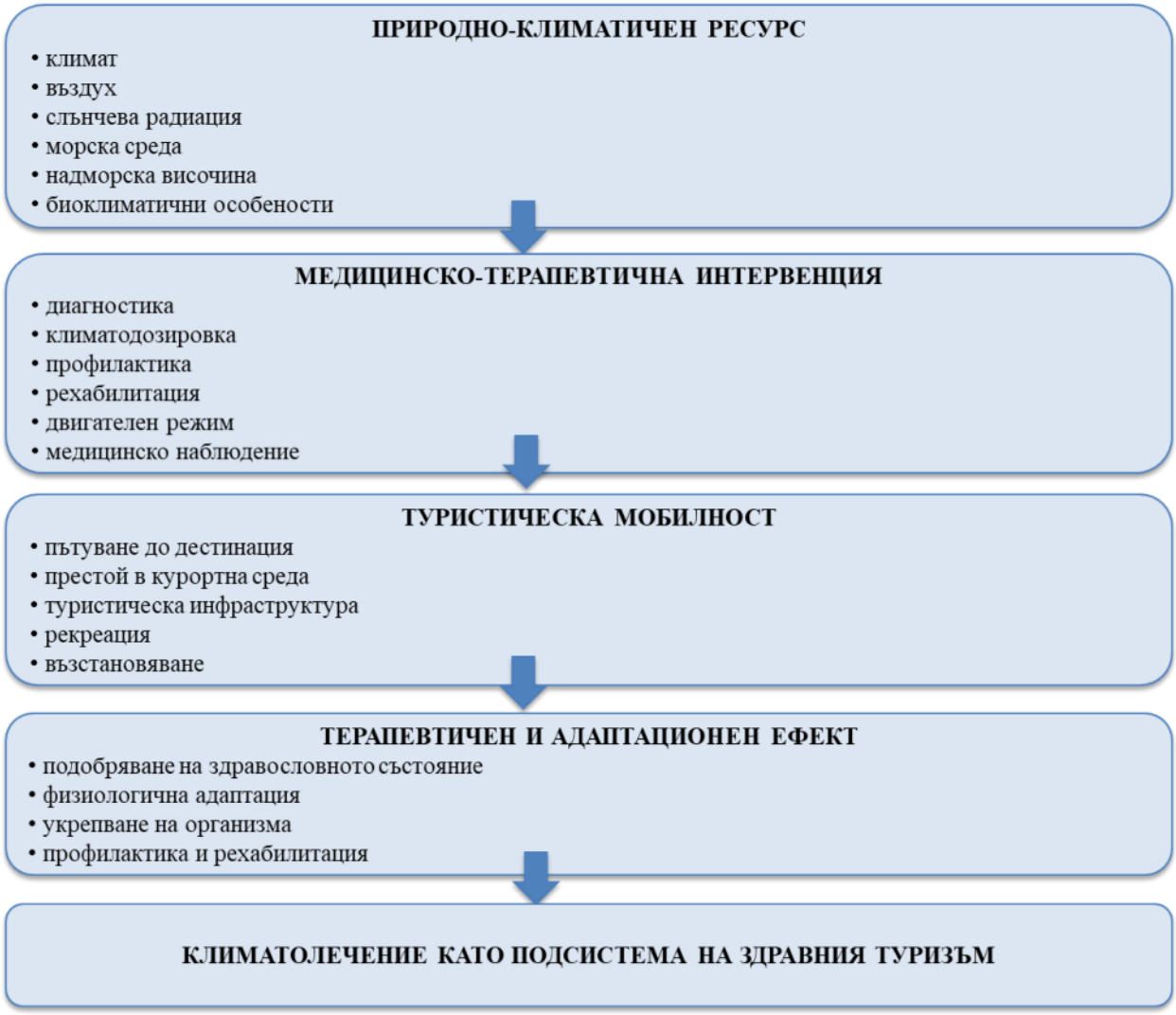

Фигура 2. Интегративен концептуален модел на климатолечението
Източник: авторска разработка

Първият компонент – природно-климатичният ресурс – включва климатичните особености на дадена територия, като температура, влажност, атмосферно налягане, слънчева радиация, качество на въздуха, морски аерозоли и надморска височина. Именно тези природни характеристики формират основата на климатолечебния потенциал на дестинацията. В зависимост от природните условия могат да се развиват различни форми на климатотерапия – морска, планинска, горска или комбинирана.

Вторият компонент е медицинско-терапевтичната интервенция, която обхваща специализираните лечебни и профилактични практики,

свързани с използването на климатичните фактори. Тук се включват медицинската диагностика, индивидуалната климатодозировка, режимът на престой, физическата активност, рехабилитационните процедури и наблюдението на адаптационните реакции на организма. Именно медицинският елемент превръща природния ресурс в целенасочен лечебен фактор, а не само в благоприятна среда за почивка.

Третият компонент – **туристическата мобилност** – свързва климатолечението със структурата на здравния туризъм. Той включва пътуването до специализирана дестинация, престоя в курортна среда, използването на туристическа инфраструктура и съчетаването на лечебните дейности с рекреация и възстановяване. Благодарение на този компонент климатолечението придобива не само медицинско, но и туристическо измерение.

Взаимодействието между трите компонента формира интегративната система на климатолечението. Природно-климатичните ресурси създават терапевтичната среда, медицинската интервенция организира и контролира лечебния процес, а туристическата мобилност осигурява пространствената реализация на климатолечението в рамките на специализирана дестинация. Именно съчетаването на тези елементи позволява климатолечението да бъде разглеждано като самостоятелна подсистема на здравния туризъм, разположена между медицинския и уелнес туризма.

Заключение

Проведеният историко-теоретичен анализ показва, че климатолечението представлява сложна и многопластова система, чието развитие е тясно свързано както с еволюцията на медицинската наука, така и с формирането на съвременния здравен туризъм. Проследяването на историческото развитие на климатотерапията и анализът на основните научни школи показват постепенното преминаване от емпирично използване на природните фактори към научно обосновани модели, основани на медицински, физиологични и адаптационни принципи.

Изследването потвърждава, че климатолечението не може да бъде разглеждано единствено като медицинска практика или като разновидност на уелнес туризма. Неговата същност се формира на пресечната точка между природната среда, медицинската интервенция и туристическата мобилност, което определя климатолечението като самостоятелна подсистема на здравния туризъм.

Извършеното терминологично разграничение допринася за по-прецизното концептуално позициониране на понятията „климатотерапия“, „климатопрофилактика“, „климатолечение“ и „климатолечебен туризъм“, а предложеният интегративен модел създава аналитична рамка за бъдещи изследвания в областта на медицинската климатология и специализираните форми на здравен туризъм.

Практическото значение на изследването се изразява във възможността климатолечението да бъде използвано като основа за развитие на специализирани здравно-туристически дестинации, интегриращи природно-климатични ресурси, медицински услуги и туристическа инфраструктура в устойчив модел на развитие. В този смисъл климатолечението се очертава като перспективно направление както за медицинската и туристическата практика, така и за бъдещи интердисциплинарни научни изследвания.

Използвани източници

Боров, И. (1961). *Медицинска климатология*. София: Медицина и физкултура.

Кацарова, С. (2022). *Възможности за позиционирането на България на международния пазар като целогодишна дестинация за здравен, медицински, СПА и уелнес туризъм* (Докторска дисертация). Медицински университет – Варна.

Стаматов, С. (1973). *Балнео-биоклиматология и лечебен туризъм*. София: Медицина и физкултура.

Теодоров, И. (1908). *Варна като климатическо лечебно място. Морелечение*. Варна: Печатница „Съгласие“.

De Luca, G., Bellia, V., & Bianchi, A. (2019). Climate therapy and thalassotherapy in respiratory diseases. *International Journal of Biometeorology, 63*(7), 987–995. https://doi.org/10.1007/s00484-019-01714-5

Gutenbrunner, C., Bender, T., Cantista, P., & Karagülle, Z. (2010). A proposal for a worldwide definition of health resort medicine, balneology, medical hydrology and climatology. *International Journal of Biometeorology, 54*(5), 495–507. https://doi.org/10.1007/s00484-010-0321-5

Hippocrates. (1923). *Airs, waters, places*. In W. H. S. Jones (Trans.), *Hippocrates* (Vol. 1, pp. 65–137). Harvard University Press.

Kevan, S. M. (1993). Quests for cures: A history of tourism for climate and health. *International Journal of Biometeorology, 37*(3), 113–124. https://doi.org/10.1007/BF01212620

Lobanov, A. A., Andronov, S. V., & Fesyun, A. D. (2021). Adaptation processes in sanatorium-resort treatment. *Bulletin of Rehabilitation Medicine, 20*(3), 15–22.

CLIMATOTHERAPY IN THE STRUCTURE OF HEALTH TOURISM: HISTORICAL DEVELOPMENT, SCIENTIFIC SCHOOLS AND CONCEPTUAL MODELING

PhD Student Vanya Ivancheva Stoeva-Andonova [2]
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract: This study examines climatotherapy as a specialized form of health tourism through historical-theoretical analysis, terminological differentiation, and conceptual modeling. The historical development of climatotherapy is traced from ancient medical traditions to

[2] vanya.andonova@abv.bg

contemporary models of medical climatology, resort medicine, and health tourism. The main scientific schools in climatotherapy – German, Mediterranean, Russian, and Bulgarian – are analyzed with regard to their contribution to the development of climatotherapy as both a medical and tourism-related practice.

The study emphasizes the gradual transformation of climatotherapy from an empirical use of natural factors into a scientifically grounded system integrating natural-climatic resources, medical intervention, and tourist mobility. Through terminological analysis, the concepts of "climatotherapy," "climate prophylaxis," "climate treatment," and "climate health tourism" are differentiated, allowing for a more precise conceptual positioning of climatotherapy within the structure of health tourism.

Based on the conducted analysis, an authorial definition of climatotherapy is proposed, along with an integrative conceptual model illustrating the interaction between the natural environment, medical practice, and tourism infrastructure. The study contributes to the theoretical clarification of climatotherapy as an independent subsystem of health tourism and provides an analytical framework for future scientific and applied research in the fields of medical climatology and specialized health tourism.

Keywords: climatotherapy; climate treatment; climate health tourism; medical climatology.